

Azərbaycan dilini öyrənmək istəyən əcnəbilər üçün hazırlanmış

“Salam, Azərbaycan” adlı dərs vəsaitləri dəsti

XIX əsrin ortalarından bu günə qədər Azərbaycan dilini öyrənmək istəyən əcnəbilər üçün peşəkar və ya həvəskar səviyyədə 10-a yaxın dərs vəsaiti və ya dərs kitabı hazırlanmışdır. Son 5 ildə daha üç dərs vəsaitləri dəsti hazırlanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 aprel 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilən *Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramının* 3.1.3, 4.1.14 və 6.4.3-cü maddələrinin, eləcə də, ölkə Prezidentinin 17 iyul 2018-ci il tarixli *“Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” Sərəncamından* irəli gələn vəzifələrin icrası ilə bağlı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda *“Salam, Azərbaycan!”* adlı layihə həyata keçirilmişdir.

“Salam, Azərbaycan” adlı bu layihənin əsas məqsədi Azərbaycan dilini öyrənmək istəyən əcnəbilər üçün dünya standartlarına uyğun olaraq A, B, C səviyyələri üzrə dərs vəsaitləri dəsti hazırlamaqdır. Layihənin elmi-nəzəri bazasını “Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi” təşkil edir. Bu nəzəriyyə Azərbaycan dilçiliyi tarixində dilin psixologiyasına həsr olunan tam təşəkküllü ilk müstəqil nəzəriyyədir. Həmin nəzəriyyənin tətbiqi ilə **Dövlət Proqramının** 4.1.14-cü maddəsi, yəni *Azərbaycan dilini öyrənən xarici vətəndaşlar üçün dərs vəsaitlərinin hazırlanması* müddəası reallaşdırılır.

Bu dərs vəsaitləri dəstindən, əsas etibarlı ilə, Azərbaycanın elmi-tədqiqat institutlarında və ali məktəblərində doktorantura, magistratura və ya bakalavr səviyyələrində təhsil almaq istəyən əcnəbilər, eləcə də,

Azərbaycan dilini əsaslı şəkildə öyrənmək istəyən digər şəxslər istifadə edə bilər.

“Salam, Azərbaycan” adlı layihə bazasında hazırlanan dərs vəsaitləri dəstənin indiyə qədər hazırlanan dərslik və dərs vəsaitlərindən fərqli cəhətləri aşağıdakılardır:

1. *İndiyə qədər mövcud olan dərs vəsaitlərində Azərbaycan dilinə aid qayda və normalar ya ümumiyyətlə izah olunmamış (Mirzə Kazımbəyin qrammatikası istisna olunmaqla), ya da qısa şəkildə və sadəcə Azərbaycan dilində bəzi izahatlar verilmişdir. Hansı mövzunun hansından sonra və ya hansı ilə eyni vaxtda verilməsi məsələsi isə, ümumiyyətlə, nəzərə alınmamışdır. Bu səbəbdən də dil öyrənən əcnəbilər Azərbaycan dilinə aid əksər qaydaların mahiyyətini anlamamış və öz nitqlərində onlardan yetərincə istifadə edə bilməmişlər.*

“Salam, Azərbaycan” adlı layihə bazasında hazırlanan dərsliklər dəstində Azərbaycan dilinin qaydaları dil öyrənən şəxslərin ana dilində, yəni rus və ya ingilis dillərində ayrıca kitabda izah və şərh olunur. Qrammatik qaydalar sadəcə mürəkkəb, vacib olandan ikinci dərəcəliyə doğru istiqamətlənir və səviyyələr üzrə izah edilir. Hansı qaydanın hansından sonra və ya hansı ilə eyni vaxtda verilməsi xüsusi linqvo-psixoloji proqram əsasında müəyyən edilir. Dilin hər bir qaydası müstəqil bir gerçəklik vahidi kimi təqdim olunur. Qarşı tərəfin onu tam şəkildə mənimsəyə bilməsi üçün qaydaların bütün detalları ətraflı şəkildə izah edilir. Həmin qrammatik izahlar faktiki dil nümunələri ilə yaddaşda möhkəmləndirilir. Bundan başqa, hər dərsdə keçilən qrammatik qaydaları və mətnləri daha yaxşı mənimsəmək üçün onlarla bağlı tərtib edilən 80-100 cümlə əcnəbi dildən Azərbaycan dilinə tərcümə olunur. Hər dərsdə əvvəlki qaydaların və mətnlərin təkrarına

aid olan daha 40-50 cümlə əcnəbi dildən Azərbaycan dilinə tərcümə edilir.

2. *İndiyə qədər mövcud olan digər dərs vəsaitlərində mətnlər hazır şəkildə bədii ədəbiyyatdan götürülmüşdür. Onların keçilən qrammatik qaydalar uyğunluğu və hətta dil öyrənən şəxslərin dil biliyi səviyyəsinə uyğun olub-olmaması məsələsi nəzərə alınmamışdır.*

“**Salam, Azərbaycan**” adlı layihə bazasında hazırlanan dərsliklər dəstində *oxu mətnləri və dialoqlar* ayrıca kitab şəklində verilir. Onlar müvafiq dərstdə keçilən qrammatik mövzularla birbaşa bağlıdır və həmin qaydaların şərhinə xidmət edir. Mətn və dialoqlarda yalnız keçilmiş və izah olunmuş söz formalarından, söz birləşmələrindən istifadə olunur. Mətn və dialoqlarda dil öyrənən şəxslər izah edilməyən və ya məlum olmayan formaya, birləşməyə və ya struktura rast gəlmir. Həmin mətn və dialoqlar sadə həyat hadisələrindən başlayıb mürəkkəb məsələlərə doğru inkişaf etməklə əcnəbiləri həm müasir Azərbaycanla, həm Azərbaycan reallıqları ilə, həm də onun tarixinin bəzi məqamları ilə tanış edir. Bu vəsaitlərdə hər dərstdə keçilən qrammatik qaydaları və mətnləri daha yaxşı mənimsəmək üçün onlarla bağlı Azərbaycan dilində tərtib edilən 80-100 cümlə üzərində müvafiq tapşırıqlar yerinə yetirilir. Hər dərstdə əvvəlki qaydaların və mətnlərin təkrarına aid olan daha 40-50 cümlə üzərində iş icra olunur.

3. *İndiyə qədər mövcud olan digər dərs vəsaitlərində çox vaxt daxili bölgü və səviyyə məsələsi, ümumiyyətlə, nəzərə alınmamışdır. Bəzi dərs vəsaitlərində A, B, C səviyyələri kimi formal bölgülər olsa da, çox vaxt sadə və mürəkkəb qaydaların ümumi sırası pozulmuşdur. Həmin dərsliklərdə əsas diqqət paraqraf sayının və ya səhifə həcminin mütənasib olmasına yönəldilmişdir.*

“**Salam, Azərbaycan**” adlı layihə bazasında hazırlanan dərsləklər A, B, C səviyyələri üzrə tərtib olunmuşdur:

A səviyyəsini, *yəni başlanğıc səviyyəni* mənimsəyən şəxslər Azərbaycan dilində gündəlik məişət ehtiyaclarına uyğun səviyyədə ünsiyyət qura bilirlər. Bu səviyyəni 60-70% mənimsəyən əcnəbilər Azərbaycan Respublikasında peşəkar ünsiyyət tələb etməyən fiziki işlərlə də məşğul ola bilirlər.

A və B səviyyələrini, *yəni başlanğıc və orta səviyyəni* 70-80% mənimsəyən əcnəbilər Azərbaycan Respublikası ərazisində peşəkar ünsiyyət tələb edən işlərdə də işləyə bilirlər.

A, B, C səviyyələrini, *yəni başlanğıc, orta və yüksək səviyyəni* 80-90% mənimsəyən əcnəbilər isə, dünyanın istənilən yerində Azərbaycan dilini əcnəbilərə tədris edə bilirlər.

4. “**Salam, Azərbaycan**” adlı layihə bazasında hazırlanan dərsləklər vəsaitləri dəstində daha iki yeniliyə imza atılmışdır:

Birinci yenilik bundan ibarətdir ki, bu dərsləklərdə Azərbaycan dilinə aid bütün sözlərin vurğusu verilmişdir. Vurğu işarəsi ənənəvi qayda ilə saitlərin üstündə qoyulmamışdır. Dil öyrənən şəxslər vurğulu hecanın sərhədlərini dəqiq bilsinlər deyə, sözlərdəki vurğulu hecanın altından xətt çəkilmişdir.

“**Salam, Azərbaycan**” adlı dərsləklərindəki ikinci yenilik ondan ibarətdir ki, qrammatik qaydalar izah edilərkən sözlərə artırılan şəkilçiləri asanlıqla bir-birindən fərqləndirə bilmək üçün onlar müxtəlif rənglərlə verilmişdir.

5. “**Salam, Azərbaycan**” adlı layihə bazasında hazırlanan dərsləklərdə şərh edilən qrammatik qaydaları audio və ya video formatda diktör mətninə, qaydalara aid nümunələri animasiyaya, bəzi

çalışmaları isə interaktiv və saund tapşırıqlara çevirmək mümkündür. Həmin dərs vəsaitlərini qısa müddət ərzində interaktiv elektron vasitəyə çevirmək və internetə yerləşdirməklə milyonların istifadəsinə vermək olar. Bunu da qeyd edək ki, "Salam, Azərbaycan" adlı dərs vəsaitləri dəsti indiki kitab versiyası ilə də Azərbaycan dilinin əcnəbilərə öyrədilməsi işinə xidmət edən ən müasir dərs vəsaitləridir.

Mayıl B. Əsgərov
filologiya elmləri doktoru,
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun
Sosiolinqvistika və Psixolinqvistika şöbəsinin müdiri,
Bakı Avrasiya Universitetinin professoru